

Abbasqulu NƏCƏFZADƏ

Sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru,

AMK-nın professoru

Ünvan: Bakı, Yasamal rayonu, Ələsgər Ələkbərov 7

E-mail: a.najafzade@yahoo.com**YETƏRİNCƏ MÜTALİƏ ETMƏLİYİK**

Xülasə: *A.Nəcəfzadə KİV-də “Kəsmə şikəstə”nin ilkin adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu yazıb. Buna cavab olaraq R.Musazadə mətbuatda həmin fikirlərə öz iradını bildirib. A.Nəcəfzadə isə bu məqaləsində R.Musazadənin iradlarının mənbələrinə söykənərək əsassız olduğunu sübut etməyə çalışıb.*

Açar sözlər: *“Kəsmə şikəstə”, “Bakı şikəstəsi”, zərbli muğam, aşıq sənəti*

“Konservatoriya” jurnalının ötən saylarının birində sənətşünaslıq namizədi, əməkdar müəllim, professor Musazadə Rafiq bizə heç bir elmi əsası olmayan iradlar yazıb(1, s. 19-26). Əslində elmi polemika təbii və zəruridir. Amma polemika qərəzsiz olmalı, elmin inkişafına xidmət etməli, qaldırılan problemlər öz məntiqi həllini tapmalıdır. Bütün sahələrdə olduğu kimi, muğamşünaslıqda da buna böyük ehtiyac duyulur.

R.Musazadənin çap etdirdiyim “Bir daha zərbli muğamlar haqqında”(2, s. 385-406)adlı məqaləmə iradları nədən ibarətdir? Məsələ burasındadır ki, onu zərbli muğamlarımızdan biri olan “Kəsmə şikəstə”nin ilkin adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu yazmağım qıcıqlandırır. O, “Bakı şikəstəsi” anlayışı ilə bağlı yazılı mənbənin olmadığını iddia edir.

“Bakı şikəstəsi” barədə mətbuatda illər boyu yazılar gedib və müxtəlif teleproqramlarda verilişlər hazırlanıb, dissertasiya mövzusunə çevrilib. Onları yazılma tarixinə görə, xronoloji ardıcılıqla təqdim edirik

1. Əlihüseyn Dağlının 1924-1958-ci illərdə yazdığı və AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda C-1021/9974 şifrəsilə qorunan əlyazması əsasında A.Nəcəfzadə tərəfindən tərtib edilib nəşr edilmiş “Ozan Qaravəli” kitabında müəllif “Kəsmə (Bakı)” yazmaqla, bu şikəstənin Bakıya aid olduğunu bildirib (28, s. 163).
2. Aziz Özer “Türkiyədə Azərbaycan türkü və oyun havaları” məqaləsinin elə ilk cümləsində zərbli muğamların arasında “Bakı şikəstəsi”nin də adını çəkir (3, s. 28).
3. İsmayılov M.C. “Azərbaycan xalq musiqisinin janrları” əsərində (4, s. 98; 5, s. 87) “Kəsmə şikəstə”yə “Bakı şikəstəsi” deyildiyini yazır.
4. Zöhrabov R.F. “Muğam” kitabında “Kəsmə şikəstəsi”nin bir vaxtlar “Bakı şikəstəsi” adlandığını yazıb (6. s.181).
5. F.İ. Çələbiyevin “Зерби мугам – азербайджанское рондо” məqaləsində tərtib edilmiş cədvəldə yazılıb: “Kəsmə şikəstə” (“Bakı şikəstəsi”, “Qədəşi şikəstə” (7, s. 92).

6. F.İ. Çələbiyevin “Морфология дастряха” adlı dissertasiya işində (12, s. 427) IV fəslin “Zərbi muğam dəstgahların komponenti kimi” başlıqlı VI yarım fəslində haqqında söz açdığımız zərblı muğam tərtib olunmuş cədvəldə belə təqdim edilir: “Kəsmə şikəstə” (“Bakı şikəstəsi”, “Qədəşi şikəstə”).
7. Filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Vüqar Əhməd 1992-ci ildə yazdığı hekayəsində “Bakı şikəstəsi”nin adını çəkir (8, s. 14).
8. Nəcəfzadə A.İ. “Azərbaycan idiofonlu çalğı alətləri” monoqrafiyasında (13, s. 57) oxuyuruq: Zərblı muğam kimi çalınan şikəstələr bəzən öz adında Azərbaycandakı bir sıra ərazilərin toponimlərini əks etdirirlər: “Qarabağ şikəstəsi”, “Şirvan şikəstəsi”, “Bakı şikəstəsi” (bu, kəsik-kəsik çalındığından sonrakı mərhələlərdə “Kəsmə şikəstə” adlandırılıb), “Sarıtorpaq şikəstəsi” və s.).
9. M.B.Quliyev, A.İ.Nəcəfzadənin AMK-nın tar, kamança, qanun və balaban ixtisası üzrə bakalavr hazırlığı üçün “Konsertmeyster sinfi” fənninin proqramında “Bakı şikəstəsi”nin adı çəkilir (14, s. 18).
10. A.İ.Nəcəfzadə, E.İ.Cabbarovun tərtib etdiyi AMK-nın bakalavr təhsili üzrə balaban aləti üçün “İxtisas-muğam” fənninin proqramında “Bakı şikəstəsi”nin adı qeyd edilir (15, s. 22).
11. A.İ.Nəcəfzadənin “Virtuoz qaboyçu” məqaləsində virtuoz qaboyçalan, “Şöhrət” ordenli, xalq artisti Kamil Cəlilovun repertuarında yer alan “Kəsmə şikəstəsi” zərblı muğamın “Bakı şikəstəsi” olduğu bildirilir (16, s. 37).
12. M.B.Quliyev, A.İ.Nəcəfzadənin hazırladığı AMK-nın tar, kamança, qanun və balaban ixtisası üzrə bakalavr hazırlığı üçün “Müşayiət sinfi” fənninin proqramında “Kəsmə şikəstə”nin bir zamanlar “Bakı şikəstəsi” adlandığı yazılıb (17, s. 26).
13. A.İ.Nəcəfzadənin “Bir daha zərblı muğamlar haqqında” məqaləsində “Bakı şikəstəsi”nin adı çəkilir (2, s. 385-406).
14. Azərbaycan mətbuatında tanınan, filologiya üzrə elmlər doktoru, Bakı Qızlar Universitetinin professoru Almaz Həsənzadə ABŞ-da uzun müddət mühacir ömrü yaşayan soydaşımız Əziz Özərin “Türkiyədə Azərbaycan türkü və oyun havaları” adlı məqaləsi haqqında məlumat verib, burada “Bakı şikəstəsi”nin adı çəkilir (18 s. 227).
15. A.İ.Nəcəfzadənin “Etnoorqanologiya” musiqi təmayüllü ali məktəblər üçün dərslində haqqında danışdığımız zərblı muğamın ilkin adının “Bakı şikəstəsi” olduğu bildirilir (19, s. 277).

Gördüyünüz kimi, bir sıra mötəbər mənbələrdə “Kəsmə şikəstə”yə “Bakı şikəstəsi” də deyildi təsdiqini tapır. Mən də 20 ilə yaxın bütün yazılarımda, aparıcısı olduğum teleproqramlarda, müxtəlif telekanallardakı çıxışlarımda “Kəsmə şikəstə”dən söz düşəndə ona, həm də “Bakı şikəstəsi” deyildiyini bildirmişəm. 60 ildən artıq bir dövrdə KİV-də “Bakı şikəstəsi”dən söz açılıb. R.Musazadə isə, bu haqda 2015-ci ildə xəbər tutub və bu il münasibət bildirib. Deməli, Rafiq müəllim, dövrü mətbuatı yetərinçə izləmir. O, yazır: Şikəstə aşıq yaradıcılığının məhsuludur. Bakıda aşıq olubmu ki, “Bakı şikəstəsi” də olsun?

İddialara cavabı Aşıqlar Birliyinin sədri, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Məhərrəm Qasımlının sözləri ilə başlamaq istərdik: “Bakıda müxtəlif illərdə xeyli

sayda aşıq fəaliyyət göstərib. Ötən əsrin 30-cu illərində “Koroğlu” dastanının bir çox qolları məhz Bakı aşıqlarının dilindən qələmə alınıb”.

M.Qasımlının verdiyi bu “ipucu” ilə həmin mövzuda kiçik tədqiqata başladıq. Artıq məlimdir ki, harada oğuz yaşayıbsa, orada ozan-aşıq sənəti olub, qopuz-saz çalınıb və bu ənənə dövrümüzdə də davam etdirilir. Abşeron da qədim oğuz yurdu- dur, bu yerlərdə həmişə saza, sözə yüksək qiymət verilib. R.Musazadə “Bakıda hansı aşıq olub?” soruşur və sonra özü **Masazırlı Aşıq Həsəni** təqdim edir (1, s. 20). 1935-ci ildə məşhur türkoloq və ədəbiyyatşünas alim Salman Mümtaz (1884-1941) da nəşr etdirdiyi “El şairləri” kitabında onun haqqında məlumat verib (21, s. 6). Bundan əlavə ədəbiyyatşünas Əhliman Axundov (1903-1977) “XIX əsrdə yetişmiş görkəmli aşıqlar” adlı məqaləsində Aşıq Həsənin yaradıcılığından bəhs edir (21, s. 6), həmçinin akademik Feyzulla Qasımlı (1898-1976) “XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi” əsərində Aşıq Həsəndən söz açır (21, s. 6).

Başqa abşeronlu aşıqlardan biri də XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində söz, saz sərrafı kimi tanınan, Bakıda yaşayıb-yaradan **Aşıq Talıbdır**. Onun haqqında Əli-hüseyn Dağlı (1898-1981) “Ozan Qaravəli” adlı əsərinin III hissəsinin “İzahat” başlıqlı məqaləsində məlumat verir (22). Həmin əsərin V hissəsində isə, o, Bakıda daha çox sazın cürə növündən istifadə edildiyini bildirir (23).

M.Qasımlı söyləyir ki, tanınmış qarmonçalan **Kor Əhəd** (Əhəd Fərzəli oğlu Əliyev, 1893-1942) toylarda həm də gözəl saz çalır, şirin avazla aşıq havalarını oxuyurmuş. Onun sazın virtuoz ifaçısı olduğunu tarixçi, musiqi tədqiqatçısı Firudin Şuşinski (1925-1997) də əsərlərində yazır (24, s. 389).

Bülbülli Aşıq Cavad haqqında Əhliman Axundov bilgi verib (21, s. 6). Aşıq Cavad XIX əsrin 40-cı illərində, 70 yaşında vəfat edib.

Maşağalı Aşıq Cahangirin dilindən “Koroğlu və Aypara” dastanı 1936-cı ildə qələmə alınıb və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun arxivində 497 nömrəli qovluqda saxlanır (25, s. 392). **Zabratlı Aşıq Əliş Səmədoğlunun** dilindən “Koroğlu və Bəylər” dastanı 1937-ci ildə qələmə alınıb və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun arxivində 721 nömrəli qovluqda saxlanır (25, s. 392). **Bakılı Bəşir Əsədoğlunun** dilindən “Koroğlu və Xonxar” dastanı 1936-cı ildə qələmə alınıb və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun arxivində 721 nömrəli qovluqda saxlanır (25, s. 392). **Bakılı Əli Yoldaşoğlunun** dilindən “Koroğluyun Ədil paşa” dastanı 1938-ci ildə qələmə alınıb və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun arxivində 721 nömrəli qovluqda saxlanır (25, s. 393). **Qobulu Məliksoğan Əhmədoğlunun** dilindən “Koroğluyun Nigarın nağılı” dastanı 1938-ci ildə qələmə alınıb və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun arxivində 510 nömrəli qovluqda saxlanır (25, s. 393). **Əhmədli kənd sakini Hüseynulla İbrahim oğlunun** dilindən “Məsum” dastanı 1955-ci ildə qələmə alınıb (25, s. 394). **Bakılı Muxtar Əlioğlunun** dilindən “Təhmuraz” dastanı 1938-ci ildə qələmə alınıb (25, s. 395). **Bakılı Hübət Əlioğlunun** dilindən “Tahir və Zöhrə” dastanı 1955-ci ildə qələmə alınıb (25, s. 395).

Fikrimizcə, Bakıda bütün dövrlərdə aşıq sənətini təbliğ edən, yaşadan aşıqlar olub. Sadəcə Abşeronda yaşamış aşıqların yaradıcılığı ayrıca araşdırılmayıb. Bu mövzu ətrafında dərinlən elmi tədqiqat işi aparılırsa, Abşeronda xeyli aşığın fəaliyyət göstərdiyi bəlli olacaq.

Musazadə Rafiq yazır ki, əlində heç bir sübut-dəlil olmadan A.Nəcəfzadə “Kəsmə şikəstə”ni “Bakı şikəstəsi” adlandırır. Hələ bu azmış kimi, həmin zərbli muğama Abşeronda “Qədəşi şikəstə” də deyildiyini yazır (1, s. 20). “Qədəşi şikəstə” deyiminin olması haqqında fikirləri bizə əməkdar artist, Kurmanqazı adına Alma-ata Milli Konservatoriyasının fəxri professoru Valeh Rəhimov söyləyib, başqaları (Vamiq Məmmədəliyev, Faiq Çələbiyev və b.) bu fikri təsdiqləyib. Akademik Vasim Məmmədəliyev, qardaşı əməkdar artist, ADMİU-nun professoru Vamiq Məmmədəliyev, sənətsünaslıq üzrə elmlər doktoru, A.İ.Gertsen adına Rusiya Dövlət Universitetinin professoru Faiq Çələbiyev, B.Mansurovun yadigarları – bəstəkar, xalq artisti Eldar Mansurov, əməkdar artist Elxan Mansurov və bir çox başqa sənətkarlar da bildirirlər ki, “Kəsmə şikəstə”yə bəzən el arasında “Bakı şikəstəsi” də deyiblər. İlk dəfə “Bakı şikəstəsi”ni 40 il bundan əvvəl Aşıq Məhəmmədin (1927-2009) dilindən eşitmişik. O, deyirdi ki, yaxın keçmişdə Bakı, Şuşa və Şamaxıda muğam məclisləri fəaliyyət göstərirdi. Hər bölgənin də özünəməxsus şikəstəsi vardı: “Bakı şikəstəsi”, “Qarabağ şikəstəsi” və “Şirvan şikəstəsi”. Bu məclislər arasında müsabiqələr keçirilir, qaliblər mükafatlandırılırdı. Məclisin harada keçirilməsindən asılı olmayaraq hər üç şikəstə mənsub olduğu müvafiq bölgənin ifaçıları tərəfindən “himn” kimi səsləndirilirdi.

Ustad tarzən, müəllimlər müəllimi Elxan Müzəffərov, tanınmış kamança ifaçısı, əməkdar incəsənət xadimi, sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, BMA-nın professoru Arif Əsədullayev də “Bakı şikəstəsi” fikrinin səhih olduğunu söyləyirlər. Bilindiyi kimi, hər iki sənətkar Azərbaycan muğamlarının fundamental bilicisi Nəriman Əliyevin “əlindən su içmiş”, muğamlarımızla bağlı bilgiləri ixtisas müəllimləri ilə yanaşı, ondan da əxz etmişlər. Muğam sənəti musiqi təmayüllü məktəblərdə tərtib edilmiş proqramlar əsasında tədris olunur. Burada müəllimlər göstərilən şöbə və guşələri tələbələrə öyrədirlər. Xoşbəxt o ifaçıdır ki, Seyid Şuşinski (1889-1965), Nəriman Əliyev (1930-1998), Hacıbaba Hüseynov (1919-1993) kimi ustad xanəndələri müşayiət etmiş, onların muğamatla bağlı dərşdənkənar söhbətlərini eşitmiş, ifalarını canlı dinləmişlər.

R.Musazadə məqaləsinin sonunda etiraf edir ki, həqiqətən, Bakı camaatı “Kəsmə şikəstə”ni çox sevir və həvəslə qulaq asır. Onlar qadın toylarında bu zərbli muğama “Bakı şikəstəsi” də deyiblər (1, s. 26).

Professor Musazadə, məqalənizdə Ə.Məmmədov “muğama bu cür münasibət göstərmək günahdır” dediyini yazırsınız. Əlibaba müəllim isə bununla bağlı bizə söylədi: “Günah nədir? Mən belə bir ifadə işlətməmişəm. Amma demişəm ki, “Bakı şikəstəsi” haqqında eşitməmişəm”.

Ə.Məmmədov bizimlə söhbət zamanı qarmonçalan Teyyub Dəmirovun (1908-1970) məclislərin birində çox gözəl oxuduğu “Kəsmə şikəstə”dən də danışdı: “Bu ifa Fatma Mehrəliyevanın oxusuna çox bənzəyirdi. Bəlli oldu ki, qubalı qızı Fatma xanım həmin zərbli muğamı bakılı T.Dəmirovdan öyrənibmiş”.

Professor Cənəli Əkbərovun adından isə yazırsınız: “Muğam sənətində yararlı bir işi olmayanlar indi nə demək istəyirlər? Nə qədər gec deyil, öz səhvlərini mətbuatda etiraf etsinlər”. Cənəli müəllimlə əlaqə saxladığ, Musazadənin onun adından yazdığını diqqətinə çatdırdıq. O, bildirdi ki: R.Musazadəyə yalnız “Bakı şikəstəsi” haqqında heç nə eşitmədiyimi söyləmişəm. Qalanlarını isə o, özündən uydurub.

Təəssüf ki, həmin təhqiramız ifadələr jurnalda yer alıb. Nə vaxtdan faktları ortaya qoymaq, həqiqəti üzə çıxarmaq, səhiv bir faktı ortaya qoymaq, tədqiqata cəlb etmək “səhv” bir addım, “günah” sayılır? Yaxud məni “muğam sənətində yararlı bir işi olmayan” adlandıran şəxs bununla nə demək istəyir? Bir də axı, bu fikirlərin kökündə Mansurovlar məktəbi durur. Onlar da həmin fikri xalq yaddaşına əsaslanıb söyləmişlər. Belə çıxır ki, bütün “səhvlər” sənətkar babalarımızın imiş?! Çox təəssüf, Bakı (Abşeron) musiqi məclisinin yükünü uzun müddət, bir neçə nəsillə olaraq çiyinlərində daşıyan Mansurovlar tərəfindən deyilən, yeni nəsillə çatdırılan həmin zərqli muğamın gerçək adına niyə şübhə ilə yanaşılır.

Bəlkə də problemlə bağlı bu məqalədə təqdim olunan arqument və faktları oxuduqdan sonra professor Musazadə özü mətbuatda səhvini etiraf edəcək. Burada mötəbər yazılı mənbələr (Əlihüseyn Dağlı, Əziz Özər, Məmmədsaleh İsmayılov, Ramiz Zöhrabov, Faiq Çələbiyev və b.) dil açıb, həqiqəti söyləyir. “Bakı şikəstəsi” ilə bağlı mətbuatda yazı verildəndə (1954-cü il) mən heç anadan olmamışdım.

R.Musazadə mənim dilimdən yazır ki, guya, Ağasəlim Abdullayev də həmin zərqli muğama “Bakı şikəstəsi” deyib. O da etiraz edir ki, belə adda zərqli muğam yoxdur. Övvəla, xalq artisti, professor Ağasəlim Abdullayevin adı heç bir məqalədə deyilən fikirlə bağlı çəkilməyib. Əgər belə bir fakt varsa, həmin mənbəni göstərin. Ağasəlim Abdullayev ensiklopedik biliyə malik, ustad tarzən Elxan Müzəffərovdan muğam dərəsi aldığından, bu barədə məlumatlı olduğunu ehtimal edirdik. Necə ki, Bəhram Mansurovun tələbələrini bu fikirdə yekdildir. Bir də axı, A.Abdullayev hələ 2010-cu ildə əməkdar artist Elşad Cabbarovla (1942-2016) birgə tərtib etdiyimiz AMK-nın bakalavrtəhsili üzrə balaban aləti üçün “İxtisas-muğam” fənninin proqramına müsbət rəy verib. Həmin proqramda “Bakı şikəstəsi” ilə bağlı məqamlar var (15, s. 22). Əməkdar müəllim, sənətsünəslıq üzrə fəlsəfə doktoru, professor Malik Quliyevlə bahəm ərsəyə gətirdiyimiz AMK-nın tar, kamança, qanun və balaban ixtisası üzrə bakalavr hazırlığı üçün “Konsertmeyster sinfi” fənninin proqramının A.Abdullayev redaktoru olub (14, s. 18). Burada da “Bakı şikəstəsi”ndən söz açdığımızdan, şübhəsiz, bir redaktor kimi Ağasəlim Abdullayev bu məsələdən xəbərdar idi. Onda Ağasəlim müəllim hansı məntiqlə deyir ki, “Bakı şikəstəsi” adında zərqli muğam yoxdur?

Nəhayət, Musazadə bizdən “ultimatum” xarakterli bir xahiş də edir ki, “Abşeron kəndləri adından danışmayın”. Mən azərbaycanlı tədqiqatçıyam, dünyanın müxtəlif ölkələrində (Misir, İraq, İran, Türkiyə, Meksika, Hollandiya, İtaliya, İsrayıl, Yaponiya, İsveç, Belçika, Almaniya, Yunanıstan, İngiltərə, ABŞ, keçmiş SSRİ-nin bütün respublikalarında və s.) festival, konfrans və simpoziumlarda musiqi mədəniyyətimizi həm təcrübi, həm də nəzəri baxımdan nəinki Abşeronun, ümumilikdə xalqımızın musiqi mədəniyyətini təmsil edib, incəsənətimizin təbliği ilə məşğul olmuşam. Azərbaycan, azərbaycançılıq, türkçülük adına elmi dairələrdə və beynəlxalq məclislərdə bir alim və vətəndaş kimi biliyimi əsirgəməmişəm. Elmi polemikalarda musiqi mədəniyyətimizin qoruyucusu kimi xalqımın, obamın adından danışmağı da mənə kimsə qadağan edə bilməz.

Xalq artisti Baba Mahmudoglu (1940-2006) “Dastan” folklor ansamblı ilə “Kəsmə şikəstə”ni məşğ edərkən söyləyirdi: “Bu şikəstənin əsl adı “Bakı şikəstəsi” olub. Sonradan ifaçıların dilində Bakı sözü “kəsmə” ilə əvəzlənib və elmi ədəbiyyata da bu

şəkildə düşüb”. Mən 10 il (1979-1989) həmin ansamblın musiqi rəhbəri olmuşam. B.Mahmudoglu oxuyacağı hər hansı musiqi haqqında öncə bizə, ansamblın üzvlərinə ətraflı məlumat verirdi. Sonra həmin melodiyani məşq edib lentə alırdıq. “Kəsmə şikəstə”ni də Azərbaycan radiosunun fondu üçün belə ifa etmişik.

Göründüyü kimi, Musazadə Rafiqin “cəfəng” adlandırdığı bu fikri uydurmamışıq. Adını çəkdiyim hörmətli sənətkarlarımız həmin zərbli muğamın ilkin adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu bildirirlər. “Qədəş” sözünə də kinayə ilə yanaşmaq lazım deyil. Kökü “qardaş” olub, əzizlənmə mənasındadır. Bu söz, abşeronluların, o cümlədən xızılıların çox işlətdiyi və sevdiyi bir ifadədir. Hətta bəzi ailələrdə uşaqlar atalarına da qədəş deyə müraciət edirlər.

“Qədəş” sözü haqqında dilçi, filoloq və ensiklopediyaçı, türkçülüyn bayraqdarı, dahi Mahmud ibn əl-Hüseyn ibn Məhəmməd əl-Kaşğari (1008-1095) “Divani-lüğətit-Türk” (“Türk dillərinin qamusu”) əsərində bilgi verir (29, I c., s. 151-1, 405-7, II c., s. 132-9, III c. 146-11, 159-18). M.Kaşğari “Divani-lüğətit-Türk” əsərini ərəbcə yazıb. Əsəri məşhur ictimai-siyasi xadim, alim və şərqsünas, Türk Dil Qurumunun banilərindən biri Bəsim Atalay (1882-1965) türk dilinə tərcümə edib. Azərbaycan dilinə isə həmin əsəri filologiya üzrə elmlər doktoru, professor Ramiz Əskər tərcümə etmişdir.

Muğamların terminologiyası ilə bağlı uzun illər araşdırmalar aparıb, muğam bilicilərindən öyrənərək əlyazma halında bir əsər hazırlamışam. Bura hətta məhəlli deyimləri də daxil etmişəm. “Qədəşi şikəstə”, “Fatma şikəstə” də belə ifadələrdəndir. Musazadə yazır: “İndi kim zəmanət verə bilər ki, belə bir elmi kitabda nəşr olunan məqalədəki məlumatlar əsasında 30-40 ildən sonra meydana gələn diletant alimlərin dilində “Kəsmə şikəstə” “Lotu şikəstəsi” kimi adlanmayacaq? Dönə-dönə hər yerdə söyləmişik ki, yolda, maşında, çay süfrəsi arxasında əldə etdiyiniz hər cür məlumatları elmə gətirməyin!” (1, s. 20). Elmi ədəbiyyatda “diletanat alim” ifadəsi yoxdur. Lüğətlərdə bildirilir ki, diletant fransız sözüdür, “xüsusi hazırlığı, sistemətik biliyi olmadan hər hansı bir elm və ya sənətlə məşğul olan adam; həvəskar” deməkdir.

Hələ 62 il bundan əvvəl, 1954-cü ildə Əziz Özər “Türkiyədə Azərbaycan türkü və oyun havaları” adlı əsərində “Bakı şikəstəsi”ndən bəhs edir (3, s. 28).

Qeyd etdiyimiz kimi, Faiq Çələbiyev də indi “Kəsmə şikəstə” adlanan zərbli muğamı elmi dəlillərlə bir vaxtlar “Bakı şikəstəsi” (“Qədəşi şikəstə”) olduğunu sübuta yetirib. O, bu fikirləri söyləyərkən ustaları Mirzə Mənsur və Bəhram Mansurovlara istinad edir. F.Çələbiyev hətta Məmmədsaleh İsmayılovun (1912-1994) bu barədə çıxışının lent yazılarını şəxsi arxivində saxladığını söyləyir. “Bakı şikəstəsi” (eləcə də “Qədəşi şikəstə”) zərbli muğamının adını F.Çələbiyev elmi dairələrdə aprobeşiyadan keçmiş dissertasiya işində çəkir (12, s. 427).

R.Musazadənin “Qədəşi şikəstə” ilə eyniləşdirdiyi “Lotu şikəstəsi” ifadəsi isə çox gülünc və uğursuz alınıb. Yerli əhali bəzən ailənin ağsaqqalına da “qədəş” deyə müraciət edir. Kimsə, kriminal aləmə, yəni “cinayətəkar dünyası”na aid edilən “lotu” ifadəsini ailədə işlətmir...

“Kəsmə şikəstəsi”nin ilkin adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu təsdiqləyən faktların ən mühümü etnoqrafik, xalqın yaddaşından süzülüb gələn mənbələrdir. Onlardan da Aşıq Məhəmmədin, Vamiq Məmmədəliyevin, Möhlət Müslümovun, Faiq Çələbiyevin, Valeh Rəhimovun, Vüqar Əhmədin, Elxan Müzəffərovun dediklərinə

əsaslanır. Xalq artisti, professor Möhlət Müslümovun fikirləri: “Bu zərbli muğam bakılıların ana laylasıdır və onun ritmi, poetik mətni və melodiyası Abşeron camaatının ümumi ruhuna uyğun yaradılıb”.

Dünya şöhrətli xanəndə, xalq artisti, professor Alim Qasimov, xalq artisti, professor Zamiq Əliyev, əməkdar artist, dosent Mirnazim Əsədullayev də haqqında söhbət açdığımız zərbli muğamın əsl adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu təsdiqləyirlər. Alim müəllim belə dedi ki: “eşitdiyimə görə bu zərbli muğama “Bakı şikəstəsi” deyiblər. Amma qulaq günahkarı da ola bilərəm”. Zamiq müəllimdən isə “Kəsmə şikəstə” haqqında nə deyə bilərsiniz? – soruşduqda, o, fikirləşmədən dedi: “Təxminən 20 il bundan əvvəl Vahid Poeziya Evinə “Kəsmə şikəstə”yə sənət möhürünü vurmuş Fatma Mehrəliyevaya həsr olunmuş televerilişə dəvət edilmişdim. Orada vurğulandı ki, əvvəllər bu zərbli muğamın adı “Bakı şikəstəsi” olub. Çəkilişdə ölkəmizin bir çox tanınmış ziyalıları iştirak edirdi: qəzəlxan Həkim Qəni (1918-2008), virtuoz kamança çalan – Həbil Əliyev (1927-2015), dünya şöhrətli opera müğənnisi Lütfiyar İmanov (1928-2008), müğənni – Məmməd Salmanov (1930-2000), şair – Həmid Abbas (1935-1999), professor Vaqif Arzumanlı (1947-2014), xanəndələr – Sara Qədimova (1922-2005), Yaqub Məmmədov (1930-2002), Tələt Qasimov (1933-2013), İslam Rzayev (1934-2008), Əlibaba Məmmədov, Arif Babayev, virtuoz tarzən Ramiz Quliyev, Hacı Şahin Verdiyev, “Xalq” qəzetinin əməkdaşları – Rafiq Salmanov, İlham Abbasov və başqaları”.

“Saritorpaq şikəstəsi” bugünkü ifaçılıq sənətində “Kəsmə şikəstə”dən fərqlənir, onları eyniləşdirmək olmaz. Doğrudur, ustad tarzən Mirzə Fərəc Rzayev (1847-1927) “Kəsmə şikəstə”yə “Saritorpaq şikəstəsi” deyildiyini yazıb (26, s. 53). Amma Faiq Çələbiyev də əsərində Şamaxıda, Şəkiddə və Abşeronda Saritorpaq adlı məhəllələrin olduğunu bildirir. A.Əsədullayev deyir: “Abşeron bağlarının qızılı rəngdə olan torpağına Saritorpaq deyiblər. Bu mənada “Saritorpaq şikəstəsi” zərbli muğamın adı Bakıya aid edilə bilər”.

AMK-nın baş müəllimi, ustad tarzən Sabir Ələkbərov Hacıbaba Hüseynova istinadən “Kəsmə şikəstə”nin “Saritorpaq şikəstəsi”nə çox yaxın olduğunu deyir (1, s. 21). Amma H.Hüseynovun uzun illər qulluğunda duran, onun bir oğul kimi qayğısına qalan Mirnazim Əsədullayev söyləyir: “Hacıbaba müəllim Bəhram müəllimlə bir məclisdə olanda bizə dedi ki, “Kəsmə şikəstə”, “Saritorpaq şikəstəsi”, “Bakı şikəstəsi” müxtəlif cür adlansa da, mahiyyətcə eyni muğamlardır. Amma Şamaxı və Şəkiddə ifa olunan “Saritorpaq şikəstəsi” fərqlidir”.

Sadaladığımız bu qədər faktın qarşısında Musazadə Rafiq “Kəsmə şikəstə”nin gerçək adının “Bakı şikəstəsi” olduğunu cəfəngiyat adlandırsa, deməyə söz qalmır. Bu məqaləni “Naşı yazılmış bir məqaləyə cavab” da adlandırmaq olardı.

Bir də professora xatırlatmaq istəyirik ki, “Bakı şikəstəsi” ilə bağlı bilgiləri sizin düşündüyünüz kimi, “yolda, maşında, çay süfrəsi arxasında” əldə etməmişik. Bu fikirləri akademik, sənətsünas, pedaqogika və filologiya sahəsində çalışan alimlərin dilindən qələmə almışıq.

“Dilqəmi”nin not nümunəsi verilir, qəbul edilmiş qaydalara görə, əsəri notlaşdıranın adı yazılmalıdır. R.Musazadə üç müəllifi olan mənbənin həmmüəlliflərindən birinin adını göstərməli idi. “Badamı şikəstə”nin də not nümunəsində yazıya alanın adı verilmir. R.Musazadə “Kəsmə şikəstə”nin not nümunəsində isə

mənə kimi ədəbiyyat siyahısındakı 8-ci əsəri göstərir. Ədəbiyyat siyahısına isə cəmi 7 əsər daxil edilib.

Bilməmək ayıb deyil, bilməyib öyrənməmək ayıbdır. Səhv bildiklərini gənc nəslə öyrətmək isə, əsl faciə, fəlakətdir. Biz Musazadənin cəfəngiyat adlandırdığı “Bakı şikəstəsi” anlayışının səhihliyinə faktlarla cavab veririk. O ki, qaldı Musazadənin məqaləsində bir neçə tanınmış xanəndə və tarzənin fikrini təqdim etməsinə qarşı yüzlərlə alim və ifaçıların tutarlı dəlillərini verə bilərdik. Buna heç bir ehtiyac da görmürük. Hər halda məqaləmizlə tanış olan oxucu kimin haqlı, kimin haqsız olduğunu aydın görür.

ƏDƏBİYYAT:

1. Musazadə R.M. Kəsmə-şikəstə” zərbi muğamı haqqında deyəcəklərimiz. // “Konservatoriya” jurnalı, №1 (31), 2016, s. 19-26.
2. Nəcəfzadə A.İ. Bir daha zərblı muğamlar haqqında. // Azərbaycan muğam-şünaslığı: problemlər, perspektivlər (AMEA Memarlıq və İncəsənət İnstitutu). B.: Təknur, 2015, s. 385-406.
3. Özer A. Türkiyede Azərbaycan türkü və oyun havaları. // “Azərbaycan yurd bilgisi” dergisi, İstanbul: 1954, №37, s. 28-31.
4. İsmayılov M.C. Azərbaycan xalq musiqisinin janrları. B.: 1960.
5. İsmayılov M.C. Azərbaycan xalq musiqisinin janrları (yenidən işlənmiş variantı). B.: İşıq, 1984, 100 s.
6. Zöhrabov R.F. Muğam. B.: Azər nəşr, 1991, 219 s.
7. Челебиев Ф.И. Зерби мугам – азербайджанское рондо. // Исторические взаимосвязи музыкальных культур. Сборник научных трудов. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургская Государственная Консерватория имени Н.А.Римского-Корсакова, 1992, с. 74-93.
8. Əhməd V. Bayatı-Nəqşicahan. // Aktyorun dəfni. B.: Şərq-Qərb, 1995, 36 s.
9. Televeriliş: “Kəsmə şikəstə” sehri. 7 iyul 1997-ci il, Vahid Poeziya Evi, xronometrajı 60 dəqiqə. Tədbiri AzTV “Xalq” qəzeti ilə birgə hazırlayıb.
10. Zöhrabov R.F. Zərbi muğamlar (musiqi-nəzəri tədqiqat). B.: Mars-Print, 2004, 406 s.
11. Muğam ensiklopediyası. Redaksiya heyətinin sədri və baş redaktor M.Əliyeva. B.: Heydər Əliyev Fondu, 2008, 216 s.
12. Челебиев Ф.И. Морфология дагтяха. Диссертация на соискание ученой степени доктора искусствоведения. Санкт-Петербург: 2009, 568 с. + Прил. (157 с.: ил.).
13. Nəcəfzadə A.İ. Azərbaycan idiofonlu çalğı alətləri (orqanoloji-tarixi tədqiqat). B.: MBM, 2010, 280 s.

14. Quliyev M.B., Nəcəfzadə A.İ. AMK-nın tar, kamança, qanun və balaban ixtisası üzrə bakalavr hazırlığı üçün “Konsertmeyster sinfi” fənninin proqramı. B.: MBM, 2010, 24 s.
15. Nəcəfzadə A.İ., Cabbarov E.İ. AMK-nın bakalavr təhsili üzrə balaban aləti üçün “İxtisas-muğam” fənninin proqramı. B.: MBM, 2010, 40 s.
16. Nəcəfzadə A.İ. Virtuoz qaboyçu (Kamil Cəlilov – 75). // “Qobustan” jurnalı №2, 2013, s. 36-40.
17. Quliyev M.B., Nəcəfzadə A.İ. AMK-nın tar, kamança, qanun və balaban ixtisası üzrə bakalavr hazırlığı üçün “Müşayiət sinfi” fənninin proqramı. B.: MBM, 2013, 40 s.
18. Mühacirətdə folklor araşdırmaları. I kitab. Tərtib edəni, Azərbaycan türkcəsinə uyğunlaşdıranı, ön söz və şərhlərin müəllifi: Almaz Həsənqızı (Hüseynova). B.: Elm və təhsil, 2015, 255 s.
19. Nəcəfzadə A.İ. Etnoorqanologiya. Musiqi təmayüllü ali məktəblər üçün dərslik. B.: Ecoprint, 2016, 304s.
20. Həsənqızı A. (Hüseynova). Əziz Özər – Türkiyədə Azərbaycan türkü və oyun havaları. // “Xalq cəbhəsi” qəzeti, 18 avqust 2016, s. 13.
21. Cəbiyeva T.Ə. Abşeron toylarında bakılı aşuqlar da oxuyardı. // “Azərbaycan” qəzeti, 2010, 14 mart, s. 6 (1. El şairləri. Toplayanı S.Mümtaz. I hissə. B.: Azərənşr, 1935, 370 s.; 2. Axundov Ə.Ə. XIX əsrdə yetişmiş görkəmli aşuqlar; 3. Qasımzadə F.S. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi).
22. Dağlı Ə. (Həmidov Ə.H.). Ozan Qaravəli. III hissə. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmaları İnstitutunun fondu, C-1175/38009 şifrəli əlyazma.
23. Dağlı Ə. (Həmidov Ə.H.). Ozan Qaravəli. V hissə. AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondu. C-1175/38009 şifrəli əlyazma.
24. Şuşinski F.M. Azərbaycan xalq musiqiçiləri. B.: Yazıçı, 1985, 478 s.
25. Təhmasib M.A. Azərbaycan xalq dastanları (Orta əsrlər). B.: Elm, 1972, 400 s.
26. Rzayeva-Bağirova R.İ. Tarzən Mirzə Fərəc haqqında xatirələrim. B.: Işıq, 1986, 74 s. (şəkilli).
27. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Bülleteni. B.: Elm, 2013, 176 s.
28. Dağlı Ə. (Həmidov Ə.H.). Ozan Qaravəli (I kitab). B.: MBM, 2006, 192 s.
29. Kaşğari Mahmud (tərcümə edən və nəşri hazırlayan: Ramiz Əskər). Divanü lüğət-it-türk. 4 cildə. B.: Ozan, 2006 (I c. 512 s., II c. 400 s., III c. 400 s., IV c. 752 s.).

Аббасгулу Наджафзаде
Доктор искусствоведения,
профессор АНК

НАУКА ТРЕБУЕТ БОЛЕЕ ГЛУБОКОГО ИЗУЧЕНИЯ

Резюме: А.Наджафзаде в прессе указал первичное название «Кесме шикесте» как «Баки шикестеси» – оригинальное название. В ответ на это заявление Р.Мусазаде сообщил СМИ о несогласии с этой теорией (гипотезой). Претензии Р.Мусазаде являются необоснованными и в этой статье автор, со ссылкой на источники, доказывает свою позицию.

Ключевые слова: «Баки шикестеси», «Кесме шикесте», зарблимугам, искусство ашугов

Abbasgulu Najafzade
Doctor of study of Art,
professor of ANC

SCIENCE REQUIRES DEEPER STUDY

Summary: In the media A.Najafzade said first name of “Baku shikestesi” – “Kesme shikeste”. In reply to this statement R.Musazade reported to Mass media about disagreement with this theory(hypothesis). The author of this article proves that claims of P.Musazade are groundless.

Key words: “Baku shikestesi”, “Kesme shikeste”, zerbli mugham, art of ashug